

Brozova je jezična koncepcija bila mnogo šira od Maretićeve ili Ivekovićeve. Već je u *Crticama iz hrvatske književnosti* pokazao da hrvatsku knjigu voli i razumije, što Maretića nije resilo.³¹ Iz toga razumijevanja izrasla je i njegova koncepcija *Hrvatskoga pravopisa* koja je, oslobođena predrasuda i jezičnoga politikanstva urodila djelom kojemu se ni nakon stotinu godina ne može poreći vrijednost.

Na pitanje koja je ortografija najbolja, Jagić bi odgovorio: ona kojom se većina služi, netko drugi rekao bi: ona koja se često ne mijenja, treći: ona koja je pismeninama najbliža jeziku za koji je sastavljena. Čini se ipak da je za pravopis najvažnija dobra osnovica koja se može usavršavati, dopunjavati i dograđivati u skladu s razvitkom samoga jezika i znanstvenih spoznaja o njemu. Pri tome valja paziti da dogradnje ne budu korjenite ni česte. Brozov *Hrvatski pravopis* iz 1892. dobra je osnovica, jer je Brozova koncepcija bila utemeljena na poznavanju naravi hrvatskoga jezika i poštivanju tradicije pisane riječi u Hrvata. Na njoj su gradili i Boranić i Matičini jezikoslovci, pa i oni koji će pisati nove pravopise, neće ga moći mimoći.

SAŽETAK

Nataša Bašić, Leksikografski zavod "M. Krleža", Zagreb

UDK 801.1 : 808.62(091), stručni članak,

primljen 21. studenoga 1992, prihvaćen za tisak 30. studenoga 1992.

A Hundred Years of Broz's Orthography

The article discusses Broz's Croatian Orthography of 1892 as the basic Croatian orthographic manual in which the author followed the tradition of the Croatian written language and the very nature of the Croatian language.

BROZOVO PRAVOPISNO NAZIVLJE

Marko Lukenda - Mile Mamić

Razmotrit ćemo pravopisno nazivlje u Brozovu Hrvatskom pravopisu,¹ njegov odnos prema dotadašnjoj hrvatskoj terminološkoj tradiciji, njegov prinos usustavljanju toga nazivlja i njegov utjecaj na daljnji razvoj pravopisnoga nazivlja u hrvatskom jeziku. Ograničit ćemo se samo na Brozovo nazivlje pismenih znakova, bilo razgodaka (interpunkcijskih znakova) ili pravopisnih znakova, i to samo te-

31 V. Jagić u prikazu Maretićeve *Istorije hrvatskoga pravopisa latinskim slovima* (Archiv, 12/1899) zamjera Maretiću nedostatak historijskog smisla za temu o kojoj piše: "Čitajući pišćevu knjigu, ostajemo hladni: on naše drage stare anatomizira s bezobzirnomo dosljednošću, ne dajući im nikad da dođu do riječi kao razumna bića." (Citat prema: *Izabrani kraći spisi*, Zagreb 1948, str. 486.)

1 *Hrvatski pravopis*, Zagreb 1892.

meljnih, za koje je lakše naći usporednice u hrvatskoj pravopisnoj tradiciji i kasnijem razvoju. Poslužit ćemo se pritom, naravno kritički, Maretićevim Pregledom srpsko-hrvatske gramatičke terminologije XVII, XVIII i XIX vijeka,² Simeonovim Rječnikom,³ nekim pravopisima, rječnicima i gramatikama prije pojave Brozova pravopisa, Brozovim hrvatskim pravopisom i kasnijim hrvatskim pravopisima, gramatikama i rječnicima. Radi bolje preglednosti istraživat ćemo to nazivlje s gledišta sinonimnoga niza. Uzet ćemo dakle sve za hrvatski jezik relevantne nazive i razmotriti ih s različitih gledišta. Nećemo dakle ići abecednim redom današnjega nazivlja nego nekom unutarnjom povezanosti tih znakova i njihovih naziva. Radi boljega razumijevanja stavljat ćemo u zagradi znak na koji se odnosi pojedini naziv i navesti odgovarajuće latinske, njemačke ili druge, za hrvatski jezik važnije, nazive.

Današnji naš naziv *točka*, lat. *punctum*, njem. *Punkt*, imao je u predbrozovskoj hrvatskoj pravopisnoj tradiciji obilje sinonima: *bodica*, *nabada*, *nabadak*, *nabadek*, *nabodak*, *nabodek*, *pik*, *piknja*, *punkat*, *tik*, *ubodotina*.⁴ Njima se usputno pridružuje i *tačka*. Svi se ti nazivi pojedinačno javljaju u pojedinih autora ili čak po više njih kao sinonimi ponudci u istoga autora. U 19. stoljeću bore se dva od tih naziva: *piknja* i *točka*. Točku nalazimo u Stullija (1801. i 1806.), Antuna Mažuranića (1839. i 1859.), Bogoslava Šuleka (1860.).⁵ *Piknja* je s jačom tradicijom: Nalazimo je u Belostenca, Jambrešića, Stullija, Šime Starčevića, Antuna Mažuranića, Babukića i Šuleka.⁶ U preporodnom razdoblju prevladava *piknja*. Njoj je Zagrebačka škola do pobjede hrvatskih karadžićevaca davala prednost, ali potkraj 19. stoljeća, zacijelo i Brozovom zaslugom, potpuno prevladava *točka*. Taj se naziv nakon Brozova pravopisa ustaljuje. Preuzima ga i Boranić u svojim pravopisima. U razdoblju između dvaju svjetskih ratova žilavo se odupire srpskom nazivu *tačka*. Prihvaća je i Hrvatski pravopis 1944.⁷ U vrijeme jakoga unitarizma pokušava se istisnuti i zamijeniti srpskim nazivom *tačka*. Nasilna pobjeda *tačke* ušla je i u Simeonov Rječnik, u kojem pod riječi *točka* stoji: "... kao gram. termin do 1960, otada: tačka." Ali u praksi ipak nije prevladala. Kasniji pravopisi imaju samo *točka*.

Sudbinu točke dijelio je, naravno, i naziv za znak što ga bilježimo :, lat. *colon*, duo *puncta*, njem. *Doppelpunkt* i ;, lat. *punctum et virgula*, *punctum et comma*, semicolon, njem. *Strichpunkt*, *Semikolon*.

Za znak : nalazimo gotovo više kombinacija u pobrozovskom razdoblju nego prije Broza, ali tomu Broz nije kriv, nego opet jaka unitaristička težnja i hrvatska praksa, koja

2 *Rad JAZU*, knj. 243, Zagreb 1932, str. 13-90.

3 *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, knj. I. A-O, knj. II. P-Ž, Zagreb, 1969.

4 N. dj. pod riječi *tačka*.

5 T. Maretić, n. dj., str. 71. pod riječi *točka*.

6 T. Maretić, n. dj., str. 53. pod riječi *piknja*.

7 *Hrvatski pravopis*. Obradio Ured za hrvatski jezik, Zagreb 1944.

se žilavo opirala toj težnji. Prije Broza uglavnom prevladava *dvopiknja*.⁸ Čak i u Šuleka, za kojega znademo da je bio u leksičkom pogledu maksimalist, nalazimo pod riječi *Colon* samo *kolon*, *dvopiknja*, a pod riječi *Doppelpunkt* ima samo *dvie piknje*, *dvopik*.⁹ Potkraj 19. stoljeća zajedno s prevlasti *točke* prevladava Brozov naziv *dvotočje*. Taj naziv, kojemu s terminološkoga ni tvorbenoga gledišta nema prigovora, preuzima i Boranić u svojim pravopisima. Naziv *dvotočje* nalazimo i u Hrvatskom pravopisu 1944. U vrijeme unitarizma dolazi do kolebanja pod pritiskom. Tako npr. Simeon pod *dvotočje* navodi "dvije točke, dvotočka, dvije tačke", a obrađuje pod natuknicom *dvije tačke*. To miješanje sa srpskim i umjetno stvaranje raznih kombinacija utjecalo je i na pisce kasnijih pravopisa. Tako npr. Anić-Silićev i Babić-Finka-Mogušev pravopis napuštaju već ustaljeni hrvatski naziv *dvotočje*, a stvaraju *dvotočka*, što je tvorbena preslika starijega naziva *dvopiknja* samo što je druga sastavnica zamijenjena novijim leksemom *-točka*. Napustili su dakle već od Broza do naših dana ustaljeni naziv *dvotočje*, koji je i Simeonu na neki način na prvom mjestu.¹⁰

Za znak ; nalazimo prije Broza nazive: *piknjočrknja* (piknjo-čèrknja) u Partaša i Vebera, *piknjozarezak* u Šime Starčevića i *piknja* i *črknja* u Šuleka (1874.) pod riječi *Semicolon*. Premda su nazivi *piknjočrknja* pa i *piknjozarezak* s terminološkoga gledišta bolji (jer je formalno jedna riječ), potkraj 19. stoljeća uvodi se naziv *točka* i *zarez*, kako je i u Broza. Tako je bilo i u Boranićevim pravopisima. Pravopis iz 1944. ima naziv *točka sa zarezom*, Anić-Silićev pravopis ima *točka-zarez*, a Babić-Finka-Mogušev *točka zarez*. Nije dakle jasno je li polusloženica ili nije. Možda bi se valjalo vratiti preporodnom tvorbenom obrascu, samo ga supstituirati novijim sastavnicama. Imali bismo dakle *točkozarez*. Naravno da je u vrijeme jakoga unitarizma i za taj pojam bilo više umjetnih kombinacija. Tako npr. Simeon pod natuknicom *tačka i zarez* navodi još *točka i zarez*, *tačka i zapeta*, *tačka-zarez*, *točka-zarez*, obilježujući ih masno, sve kao jednu natuknicu.

Znak —, naziva se lat. *linea*, fr. *tirèt*, njem. *Linie*, *Gedankenstrich*. Simeon taj znak i njegovo značenje obrađuje pod riječi *crtica*. Za to kao "pismeni, pravopisni (interpunkcijski) i stilistički znak" navodi ove nazive: *stanka*, *pauza*, *tire*. Maretić ima samo *stanka*.¹¹ Taj se naziv nalazi u Partaša (*znak stanke*), Vebera (1871. za njem. *Gedankenstrich*) i u Šuleka (1874. pod riječi *Gedankenstrich*). Naziv *stanka* prihvaća Broz i Boranić. Novosadski ima *crtica*, a tako i kasniji pravopisi. Hrvatski pravopis 1944. ima za to naziv *crtica* (u naslovu na str. 116), ali u tekstu upotrebljava i drugi naziv, *stanka*: "Crtica (stanka) upotrebljava se u rečenici za označivanje stanke (kako joj i drugo ime

8 J. Partaš, *Pravopis jezika ilirskoga*, Zagreb 1850.

9 B. Šulek, *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja*, Zagreb 1874.

10 R. Simeon, n. dj. pod natuknicom *dvije tačke*. Tu on taj pojam ovako definira: "... dvotočje (:) pokazuje ..."

11 T. Maretić, n. dj., str. 88.

kaže), i to jače stanke, nego što je izražena zarezom." Zašto su se noviji pravopisci ipak odlučili za *crtu* mjesto već ustaljenoga naziva u hrvatskoj pravopisnoj tradiciji *stanka*? Možda bi se odgovor na to pitanje mogao naći u Simeona. On pod riječi *stanka* navodi njezino prvo značenje "pauza, predah", a drugo joj je značenje "pravopisni znak (—)". To je dakle sam predah (*stanka*) i znak koji to označuje. Vjerojatno je iz toga nastala potreba da se to razluči. Ne bi li onda bio bolji naziv *crtica*, kako je to u Hrvatskom pravopisu iz 1944?

Znak - naziva se lat. *lineola*, njem. *Bindestrich*, fr. *trait d'union* ima ove nazive: *spojna crtica*, *spojnik*, *defis*, *polucrta*, *vezica*.¹² Maretić¹³ navodi samo *spojnik*, koji ima Veber (1871. za njem. *Bindestrich*). Šulek (1874) pod *Bindestrich* upućuje na *Hyphen*, a pod *Hyphen* ima "signum cohaerentiae, Trennungszeichen, Bindezeichen, vezuljka, sponka". Partaš to naziva *znak sastavljanja* (premda može biti i znak rastavljanja!). Broz za taj znak ima naziv *crtica*. To preuzima Boranić i svi kasniji pravopisi osim Hrvatskoga pravopisa iz 1944, koji ima *spojnica*. Taj se pravopis nadovezuje na predbrozovsku hrvatsku tradiciju, u kojoj je pri imenovanju toga znaka prevladavala njegova služba sastavljanja, spajanja, povezivanja. I Simeon ima natuknicu *spojnica* (uz druge, sinonimne) objašnjavajući je kao "crtica, vezica, znak u pisanju (-)". Naziv *spojnica* doista više govori o primarnoj službi toga znaka. Valjalo bi stoga pri izradi novoga pravopisa razmisliti o preimenovanju toga znaka u duhu hrvatske predbrozovske tradicije, a *crtica* bi onda mogla označivati ono što već dugo zovemo *stankom*, ako naziv *stanka* želimo izbjeći zbog njegove dvoznačnosti.

Znak , zove se lat. *comma* < gr. *kómma*, njem. *Komma*, Beistrich, imao je u hrvatskoj tradiciji prije Broza nekoliko naziva: *črka*, *črknja*, *zarez*, *zarezak*, *zapjataja* i sl.¹⁴ *Zarez* i *črknja* imaju dužu tradiciju. Nalaze se usporedo i kod istih autora. Oni se i u 19. stoljeću bore. U preporodnom razdoblju daje se stanovita prednost nazivu *črknja* (*čerknja*), ali kasnije potpuno prevladava naziv *zarez*, što nalazimo u Broza i u svih kasnijih pravopisaca. Broz je zacijelo pridonio da se riješi ta višestoljetna pravopisna (ili bolje: terminološka) dilema. Premda je to prevedenica od lat. *incisum*, a ta lat. riječ ne podudara se u značenju s nazivom *zarez*, znademo svi što nam to znači i riječ sasvim dobro funkcionira. Nema nikakva razloga da se mijenja.

Znak ! naziva se lat. *nota admirationis*, *signum exclamantis* vel *admirantis*, njem. *Ausrufungszeichen*, *Ausrufezeichen*, tal. *punto esclamativo*, *punto admirativo*. U tom se liku počeo upotrebljavati u XVI. stoljeću, imao je u nas veoma raznolike nazive: *klikovnica*, *klikovni znak*, *uskličnik*.¹⁵ Partaš ima *znak uzklika*, a tako i Šulek (1874.

12 R. Simeon, n. dj. pod riječi *crtica*.

13 T. Maretić, n. dj., str. 88. pod riječi *Bindestrich*.

14 R. Simeon, n. dj. pod riječi *zarez*.

15 R. Simeon, n. dj. pod riječi *uzvičnik*. - Također T. Maretić, n. dj., str. 87. pod riječi *Ausrufungszeichen*.

pod *Ausrufungszeichen*). Naziv *uzkličnik* ima Šulek (1860. ali za *Ausrufungswort*, dakle za interjeksiju), a Veber ima u značenju *Ausrufungszeihen*.¹⁶ Taj je naziv u uskoj vezi s nazivom za vrstu riječi, za koju se u novijem latinitetu pojavila riječ *interjeksija*, i u vezi s rečenicom takva sadržaja. Sve se to može nazvati prema glagolu *uskliknuti* ili *uzviknuti*. U hrvatskoj tradiciji prije Broza sve se to nazivalo po glagolu *uskliknuti* ili njegovu kraćem liku *kliknuti*, kako nam svjedoče navedeni primjeri. Broz je, suprotno hrvatskoj tradiciji, uzeo glagol *uzviknuti* i od njega načinio *uzvičnik*, ali je pritom bio dosljedan pa ima i *uzvične rečenice* i *uzvične riječi*. Takav je naziv prihvatio i Boranić, a on se podudara sa srpskim izborom, pa je u doba unitarizma bio podupiran sa srpske strane. Hrvatska se kulturna javnost tomu žilavo opirala. Stoga je bilo sasvim normalno da Hrvatski pravopis iz 1944. uspostavi predbrozovsko hrvatsko nazivlje. Tako on ima *uzkličnik*, ali i *uzklici* i *uzklične rečenice*. Boranić čak i 1947. uvodi opet *uzvičnik*, *uzvična rečenica*, što hrvatska kulturna javnost nikako ne prihvaća. Kasniji pravopisi ispravljaju tu grešku, vraćajući *uskličnik* i *usklične rečenice*, ali u gramatikama ostaju još *uzvici* kao vrsta riječi. Razumljivo je stoga da se i u Brodnjaka¹⁷ nalazi na lijevoj strani *uzvičan* kao gramatički naziv, a njemu na desnoj odgovara hrvatski *uskličan*. Pod tom natuknicom navodi i "uzvična rečenica - usklična rečenica". Taj nesklad u hrvatskom "uskličnom" nazivlju dobro uočava i Radoslav Katičić.¹⁸ On u svojoj Sintaksi govori samo o *usklicima*, *uskličniku* i *uskličnoj* rečenici. Simeon pod riječi *usklik* ima: "1. exclamatio ... 1. u gramatici, kao naziv za vrstu riječi, isto što i: uzvik*, interjeksija* i njihovi sinonimi (v. uzvik), premda se usklik (1. exclamatio) radije upotrebljava za ono što riječ ili izričaj (1. locutio) znači, a uzvik za svaku vrstu riječi (genus vocis) kojom se usklici izražavaju (nj. Ausdruckswort); ..." To na sličan način ponavlja i pod riječi *uzvik*. Možda ipak ne bi valjalo "usklično" nazivlje mehanički usklađivati (kako je to učinio Broz, Hrvatski pravopis iz 1944. i Katičić) nego bi još valjalo istražiti stanje u drugim jezicima. Na takav oprez upućuje i supostojanje dvaju internacionalizama - *eksklamacija* i *interjeksija* (iz lat. exclamatio, interiectio). Ali *uskličnik* kao hrvatski naziv za ! nikako ne bi smio doći u pitanje.

Znak ? naziva se lat. signum interrogativum seu interrogationis, nota interrogativonis, njem. Fragezeichen, a u nas je imao ove nazive: *znak pitanja*, *upitni znak*, *upitnik*, *upitka*.¹⁹ Premda bi i ovdje moglo biti više varijacija ako se pri tvorbi naziva iskoriste oba vida glagola (*u*)*pitati*, ipak nesvršeni lik dolazi samo u svezi *znak pitanja*, kako ima Partaš. Šulek (1860) ima *upitka*, ali kasnije (1874) pod *Fragezeichen* ima *znak pitanja*, *upitnik*. *Upitnik* ima i Veber (1871). Normalno je da se naziv terminologizirao kao jednočlanica. Naziv *upitnik* kao općeprihvaćen preuzima i Broz i svi kasniji pravopisci.

16 T. Maretić, n. dj., str. 73. pod riječi *uskličnik*.

17 V. Brodnjak, *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*, Zagreb, 1991.

18 *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1986, str. 140. i dalje.

19 R. Simeon, n. dj. pod riječi *upitnik*.

Taj je naziv u potpunom skladu i sa svezama *upitna rečenica*, *upitna riječ* itd. Sveza *znak pitanja* pojavljuje se i danas u nekim frazama i nećemo je, naravno, zamijenjivati općeprihvaćenim nazivom *upitnik*. Dvočlani naziv za *upitnik*, *uskličnik* i *navodnik* (*znak čuđenja*, *znak pitanja*, *znak navođenja*) tipičniji je za srpski jezik. Stoga te nazive Brodnjak i stavlja među srbizme, a na desnoj strani navodi hrvatske jednočlanice.²⁰ Premda se sasvim dobro mogla prihvatiti i druga (Šulekova) jednočlanica *upitka*, vjerojatno je imenica muškoga roda *znak*, koja odgovara njem. -zeichen (u nazivima *Ausrufungszeichen*, *Fragezeichen*, *Anführungszeichen*) presudno utjecala da hrvatske izvedenice *uskličnik*, *upitnik* i *navodnik* budu upravo u takvu liku, tj. imenice muškoga roda.

Znak " " ili >> <<, imao je u njem. *Anführungszeichen*, *Gänsefüßchen*, a u nas ove nazive: *navodni znaci*, *navodnici*, *znaci navođenja*, *znaci navoda*.²¹ Maretić²² ima samo *navodnik*, što bi značilo da nije bilo i drugih konkurentnih naziva, što nije točno. Partaš ima *znak navoda* ili *pozivanja*. Veber (1871) ima *navodnik*, Šulek (1874) pod *Anführungszeichen* ima *navodnik*, *znak navođenja*, *ušca*. Broz uzima također *navodnik*, ali u njegovu množinskom liku. Što je sasvim u redu jer je to dvostruki znak, koji ima svoj početni i završni dio. Upravo taj, množinski lik uzimaju i svi kasniji pravopisci. *Znak navoda* ili *znak navođenja* ne može stoga ni danas biti u hrvatskomu jeziku takmac jednočlanom nazivu *navodnici*. U skladu s tim je i naziv *polunavodnici*.

Znak (), //, [], { } ili < >, njem. *Klammer*, imao je u hrvatskoj tradiciji prije Broza više naziva: *zapira*, *zaporka*, *zagrada*, *parenteza*. Partaš ima *zapira*, Veber (1871) *zaporka*, Šulek (1874) pod riječi *Klammer* ima "stil. zagrada, zaporka; *Anfangsklammer*, lat. *parenthesis*, prednja zaporka; *Schlussklammer*, lat. *claudatur*, stražnja zaporka ..." Vidimo dakle da Šulek načelno ima *zagrada* i *zaporka*, ali kad mu treba pri tvorbi raznih sveza, uzima samo *zaporka*. Nazivi *zaporka* i *zagrada* supostojali su dakle prije Broza i borili se za prevlast. Broz uzima *zgradu*, što preuzima Boranić i kasniji pravopisci. Time se rješava stara dilema u korist *zgrade*. Nema razloga da se to ni danas mijenja, samo bi bilo bolje i tu upotrebljavati množinski lik *zgrade* jer je posrijedi dvostruki znak, kao što su i navodnici. Zanimljivo je da mnogi pravopisci imaju jedninski lik (*zagrada*), a istodobno imaju za navodnike množinski lik. Završni dio oble *zgrade*,), može se dođuše i sam upotrebljavati pri kakvu nabranjanju uz brojke ili slova, ali tada nema službu *zgrade* i ne zove se *zagrada* nego *luk*.

Znak ' naziva se lat. *apostrophus* < gr. *apóstrophos*, njem. *Apostroph*, *Auslassungszeichen*, a u hrvatskoj predbrozovskoj tradiciji ima mnoštvo naziva, koji i nisu baš pravi sinonimi jer postoje razne službe toga znaka, premda je ispuštanje, izostavljanje kakva slova (na početku, u sredini ili na kraju riječi) glavna njegova služba. Evo nekoliko naziva za taj znak: *jezik*, *odsuvnik*, *odsuvak*, *izostavnik*, *znak izostavljanja*, *zarež*,

20 V. Brodnjak, n. dj. pod riječi *znak*.

21 R. Simeon, n. dj. pod riječi *navodnici*.

22 T. Maretić, n. dj., str. 87. pod riječi *Führungszeichen*.

kvačica.²³ Maretić²⁴ navodi samo *jezik* i *odsuvak*, ali je bilo mnoštvo drugih naziva. Tako je Partaš imao izvrstan naziv *odslov*, koji bi možda bio najbolja zamjena za internacionalizam *apostrof*. Naziv *jezik* za taj znak ima Šulek (1860). Šulek (1874) pod riječi *Apostrophus* ima *odsuvnik*, *apostrof*. Veber (1871) ima *odsuvak* (za aferezu kao vrstu apostrofa). Ostali navedeni nazivi su kasniji. Kad već nije pobijedio Partašev naziv *odslov*, mogao je nastati hrvatski naziv *izostavnik*, koji proizlazi iz same definicije znaka. Taj naziv nalazimo i u Broz-Ivekovićeve Rječniku. Broz u svojem pravopisu ipak uzima internacionalizam *apostrof*, što strši u sustavu nazivlja pravopisnih znakova. Naziv *apostrof* preuzeo je i Boranić kao i svi drugi pravopisi osim Hrvatskoga pravopisa iz 1944. On ima u naslovu *izostavnik*, ali u tekstu stoji: "Izostavnik ili apostrof bilježi se na onom mjestu rieči, gdje je nešto izostavljeno (u govoru glas, u pismu slovo) ..." ²⁵ Budući da naziv *apostrof* kao internacionalizam doista strši u nazivlju pismenih znakova, mislimo da bi valjalo uspostaviti hrvatski naziv *izostavnik*, koji proizlazi i iz same definicije i glavne uloge toga znaka. Ni Partašev naziv *odslov* ne bi se smio potpuno zanemariti pri traženju odgovarajućega hrvatskog naziva. Naziv *kvačica* zbog svoje višeznačnosti (znači znak kratkoće, apostrof i dijakritički znak) ne bi mogao doći u obzir. Naziv *zarez*, premda po obliku potpuno odgovara apostrofu, po svojem položaju je različit i ne može služiti kao oznaka za apostrof.

Sad imamo jasniji uvid u to kakav je bio Brozov odnos prema hrvatskoj terminološkoj tradiciji, kolik je bio njegov prinos usustavljanju hrvatskoga pravopisnog nazivlja i kakav je njegov utjecaj na kasnije hrvatske pravopise.

Mogli bismo to ukratko zaključiti ovako:

1. Broz je u mnogim slučajevima razriješio hrvatsku terminološku sinonimiju, davši prednost jednom nazivu koji je više ili manje postojao u hrvatskoj pravopisnoj tradiciji.

2. Uspostavlja neke nazive koji su stvarno novi, ali su na neki način kao tvorbeni obrazac i prije postojali (npr. *dvotočje*).

3. Uvodi neke nazive koji u hrvatskoj tradiciji nisu postojali, a time su se imali potisnuti dobri postojeći hrvatski nazivi (npr. *uzvičnik* mjesto *uskličnika*).

Velika je Brozova zasluga pri usustavljanju hrvatskoga pravopisnog nazivlja. Svojim izborom, a koji je već imao uporište u hrvatskoj tradiciji, pridonio je usustavljanju i ustaljivanju hrvatskoga pravopisnog nazivlja. Kad se mjesto mnoštva sinonimnih naziva izabere jedan, to je u terminologizacijskom smislu velik napredak. Brozov izbor uglavnom su prihvatili pobrozovski hrvatski pravopisi, pa čak i Hrvatski pravopis iz 1944. Mnoga Brozova rješenja i danas bi bila bolja od postojećih (npr. *dvotočje*, *stanka*). Ima pak i naziva što ih je Broz uveo bez uporišta u hrvatskoj tradiciji, a

23 R. Simeon, n. dj. pod riječi *apostrof*.

24 T. Maretić, n. dj., str. 78. pod riječi *apostrof*.

25 V. *Hrvatski pravopis*, Zagreb, 1944, str. 133.

vjerojatno pod utjecajem srpskoga nazivlja (npr. *uzvičnik*). Tim se nazivima hrvatska kulturna javnost opravdano protivila, nikad ih nije posve prihvatila te ih, kako smo vidjeli, i danas smatra srbizmima.

Tablični prikaz pismenih znakova i njihovih naziva u hrvatskim pravopisima:

Pravopis	Partaš 1850.	Broz 1892.	Boranić 1921.	HP 1944.	Nov 1960.	BFM 1971.	AS 1986.
naziv znak							
.	piknja	točka	točka	točka	tačka	točka	točka
:	dvopiknja	dvotočje	dvotočje	dvotočje	dvije tačke	dvotočka	dvotočka
;	piknjo- čerknja	točka zerez	točka zarez	točka sa zarezom	tačka i zarez	točka zarez	točka-zerez
—	znak stanke	stanka	stanka	stanka	crta	crta	crta
-	znak sastavljanja	crtica	crtica	spojnica	crtica	crtica	crtica
,	čerknja	zarez	zarez	zarez	zarez	zarez	zarez
!	znak uzklika	uzvičnik	uzvičnik	uzkličnik	uzvičnik	uskličnik	uskličnik
?	znak pitanja	upitnik	upitnik	upitnik	upitnik	upitnik	upitnik
" "	znak navoda ili pozvanja	navodnici	navodnici	navodnici	navodnici	navodnici	navodnici
() i dr.	zapira	zagrada	zagrada	zagrada	zgrade	zgrade	zgrade
'	odslov	apostrof	apostrof	izostavnik	apostrof	apostrof	apostrof

Iz tabličnoga prikaza jasno vidimo kako Partaš pod utjecajem njemačke složenice ima često dvočlan naziv (*znak stanke*, *znak sastavljanja*, *znak uzklika*, *znak pitanja*, *znak navoda ili pozivanja*). U kasnijem usavršavanju toga sustava, pri čemu su veliku ulogu imali Veber i Šulek, ti se nazivi pojednočlanjuju. Takvo je stanje uglavnom zatekao Broz. On je izuzev *uzvičnika* uglavnom dobro odabrao i svojim odabirom utjecao na kasnije hrvatske pravopise. I najnoviji pravopisci mogu se u mnogim pitanjima ugledati u Brozovo, pa čak i u predbrozovsko rješenje.

-sez-/-siz- riješio u korist prvoga, a likove sa -siz- proglasio provincijalizmima.* Tako je učinio *Hrvatski pravopis* (Zagreb 1944), koji u rječničkom dijelu pod natuknicom *dosezati* izričito kaže: (ne dosizati). Slično postupi i s drugim takvim glagolima. A *Pravopisni rječnik u Hrvatskom pravopisu* (Zagreb 1971) pod natuknicom *dosezati* navodi i lik *dosizati*, ali ispred njega stavlja negaciju i obilježuje ga zvjezdicom, što znači da taj lik ne ide u normalni fond hrvatskoga književnog jezika. Stjepan Babić kaže da su likovi s alomorfom -sez- običniji.** U rječnicima i drugim djelima nalazimo tragova starih kolebanja. Čini se da u praksi ipak prevladavaju likovi s alomorfom -sez-, a da se tomu najviše opire upravo nesvršeni lik glagola *prisegnuti*. Razlog je tomu vjerojatno to što se taj glagol već gotovo počeo osjećati zastarjelicom kao i alomorf -siz- u navedenom tipu glagola, pa se s reaktivacijom glagola reaktivirao i alomorf.

Uvjerio sam se da je većini ispitanika kojima se čini normalnim *prisizati* - *prisizem* ipak normalno samo *dosezati* - *dosežem*, *opsezati* - *opsežem*, *posezati* - *posežem*, *presezati* - *presežem*, pa i *sezati* - *sežem*. Nema opravdana razloga da se u taj mikrosustav ne uključi i glagol *prisezati* - *prisežem*. Premda dilema *prisežem* ili *prisizem* seže duboko u povijest, ovostoljetna je norma razriješila tu dvojbu davši stanovitu prednost likovima na -sez-. Bez obzira na opravdanost razloga koji su uvjetovali takav izbor taj je zahvat usmjerio daljnji razvoj, riješivši jedno višestoljetno kolebanje. Naši vojnici dakle *prisežu* da će braniti Lijepu Našu dokle god njezine granice *sežu*; sve ono što Hrvatska *opseže*. Znanstvenici *prisežu* da će se boriti za znanstvenu istinu i pokušati prodrijeti dokle misao ljudska *doseže*. A proklet svaki onaj tko za tuđim *poseže*.

Mile Mamić

OSVRTI

JESU LI HRDI GRDI?

dvojivši se od dotadašnje Jugoslavije, koncem 1991. godine Republika Hrvatska uvela je svoj novčani sustav. Uredbom o Narodnoj banci Hrvatske¹ određeno je da je novčana

jedinica u Republici Hrvatskoj hrvatska kruna, koja se dijeli na sto banica.

Istovremeno je donesena i Odluka o uvođenju hrvatskog dinara kao sredstva plaćanja na teritoriju Republike Hrvatske.² Za hrvatski je dinar u javnim glasilima bilo isticano da će biti privremen, a pravi

* Tomo Maretić, *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom*, Zagreb 1924, na str. 132. kaže: "Sizati, langem, bit će provincijalizam kao i dosizati, posizati; bolje sezati (se)."

** Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Nacrt za gramatiku, Zagreb 1986, na str. 464. piše: "ali je običnije *dosezati*, *opsezati*, *presezati*..."

1 *Narodne novine* 71/91, 23. prosinca 1991.

2 Isto.